

Erdélyben az elhanyagolt aszfaltutak széle töredezetten beleolvad az árokperti növényzetbe. Olyan észrevétlenül és szeszélyesen csorog el ez a hideg aszfalt a gyom között, hogy az éjszakai autós vérekes szemmel próbálja eltalálni a helyes irányt egy-egy kanyarban. Nem csoda hát, hogy a felszálló hajnali párában itt is, ott is kutya- és macskatetemek hevernek az úton. A kelet-európai gyártmányú Daciák, Ladák, Skodák és Trabantok éppen olyan könnyösen tiporják el ezeket az állatokat, mint az utóbbi két évben Nyugatról behozott csodaautók és csodatragacsok. Az erdélyi kóbor kutyák és kóbor macskák között viszont, úgy sejtem, van egy alapvető különbség. Már amennyiben elfogadjuk a közhiedelmet. A kutya ugyanis állítólag a gazdájához hűséges, a macska pedig a házhoz, ahol pléhtányérban mindennap eléje tették a friss tejet. Eltűnt gazdikát vádolnak a kutyatetemek, s talán lebontott házakat a macskáké. Erdély a hiány mitikus régiója ma már. Magukra hagyott, az országúton kiszámíthatatlanul átszökellő, átosonó vagy tanácstalanul ácsorgó háziállatok hazája. Titokzatos macskaszemek foszforeszkálnak az útmenti bozótban, és nem lehet tudni, hogy melyikük fog öngyilkos szándékkal az eltévedt autós elé vágódni. Mert a céltudatoságnak egyelőre csak a látszatát sikerült megteremteni, így hát minálunk Ady Endre óta minden lovas eltévedt lovas, és minden autós eltévedt autós. A kóbor kutyák számára tele van Erdély az eltávozott gazdik lassan tovalengő szagával, a kóbor macskák számára pedig a szélben ide-oda guruló pléhtányérok zörgésével. Úzom az éjszakában gépkocsim semmi-be vesző fénycsóvját, foszforeszkálnak felém a tekintetek – a lassan ismét elvaduló kelet-európai farkasok és tigrisek szemvillanásai –, és azt mondom magamban: jó vadászatot! Jó vadászatot, ti gazdátlan ebek, otthontalan cirnosok! Jó vadászatot, ti megalázottak és megszorítottak, hűség becsapottjai!

Mert Erdély a túlcsonduló hűség és a fölös lelkiismeret-furdalást okozó hűtlenség országa. Sohasem szerettem a macskákat. Az erdélyi macskákat sem szerettem. Cirmosságuk mögül ki-kisejlő ragadozó természetük riasztott. Meg a helyhez, az élettelen és lélektelen helyhez való hűségük. A napsütötte kőhöz, a szüette gerendához, a hófehérre meszelt búboskemencéhez, a megnyugtatóan változatlan erdőkaréjhoz való ragaszkodásuk. Nem is volt nekünk macskánk. Kutyánk sem volt, az igaz, de az élő emberrel való barátságuk mégis rokonszenvesebbé tette őket a szememben. Mi a megoldás? Sejttem, hogy az erdélyi kvaszok és komondorok egészen más feleletet adnának erre a kérdésre, mint az erdélyi macskák. A gazdihoz legyünk-e hűek vagy a házhoz? S most látom, erre-arra utazgatva a világban, hogy egyre jobban megértem macskáinkat, akik – amelyek? – makacsul ott ólálkodnak a hűlő házhelyek körül, s akik párzáskor is úgy sírnak, olyan elviselhetetlenül, mint a csecsemők. Mondtam volna eddig: irány a gazdi után, egyik folyópartról a másikra, egyik hegyről a másikra, hiszen csak az embernek van lelke, a helynek talán még szelleme sincsen – legfennebb rossz szelleme! –, de már nem tudom ezt mondani. Átkozottul szép ország ez az országrész; átkozott is, szép is; üres völgyeit mossa az eső, sikálja a szél, mint a pléh tányérokot.

A véleményem: metafora. Amiről kérdeztek – Erdély –, az is egy metafora. Mi ebben a metaforában lakunk. Nem vagyok igazán meggyőződve arról, hogy ezt a metaforát ki kell bontani. Mert lássuk csak: Például a sokféleség. Dsida Jenő nagycsütörtöki várótermében mindenki más-más csatlakozásra vár. Márpedig ebből következik, hogy egyesek le fognak maradni. Ezért úgy gondolom – érzelmeimet, hangulataimat, még szellemi vonzalmaimat is félretéve –, hogy kénytelenek leszünk a várótermet otthonná alakítani. Az összromán és összmagyar kötélhúzás, zsákfutás és lepényevés nem fog eredményre vezetni. Nem vezethet eredményre. Az erdélyiség együttlét és különlét. A *különlétek együttléte*. Ez kulturálsan most is így van. Politikailag, gazdaságilag, jogilag, közigazgatásilag azonban nem. De így kell lennie! Sok reménnyel és némi fájdalommal mondom ezt, mert a *Korunk* körkérdésében benne van a kétely is: nemcsak jó, hanem rossz oldala is van az entitásként való elkülönülésnek. Annak a különlétnek, amely az összmagyar hagyományon belül önállósítja –

és esetleg magára hagyja? – az erdélyi magyar szellemet. Perpetuálni kényszeríti a külön értékrendet, amit ebben a pillanatban én is mélységes ellenszenvvel szemlélek, mert külső erők oktrojálták reánk. A transzszilván ideológia valóban egy szellemi szükségállapot szükségideológiájaként jött létre. Feloldható-e ez az ellentmondás, oldható-e ez az ellenszenv, amely engem, az irodalmárt szembefordít velem, a politikussal? Megszüntethető-e ez a tudathasadás? Mert mérlegeljük józanul: a magyar kultúra mégsem olyan nagy lélegzetű, nem olyan hangos sírású és nevetésű, nem olyan nagy földrajzi és történelmi *mennyiség*, hogy benne igazán elkülönülhessenek a regionális különlétek. Ez nem lenne egészséges, tehát semmiképpen sem kívánatos. Vagyis: közelebről: székely is vagyok ráadásul. Annyi identitástudatom van, hogy az mindenképpen meggondolkoztató. Ezért aztán nem is tartom fontosnak, hogy én mit szeretnék. Hanem azt, hogy mit lehetne, és hogy: lehetne-e jól, ami most rosszul van. Nyilván lehetne. Erre pedig nincsen más alternatíva, mint a *különlétek együttléte*. Tudom, ez még mindig csak metafora. De tessék belegendolni: valójában politikai program is. Még akkor is, ha többféleképpen értelmezhető. A román dászkálnak, a magyar kántortanítónak, az Európa Tanácsnak, a székelykocsárdi váróterem alvóinak, a boroszlói borvíz kedvelőinek, az erdélyi kóbor kutyáknak és macskáknak kell ezt megérteniük és értelmezniük.

Addig is: éjszakai autósok, csökkentették a sebességet az erdélyi országutakon!
(1991. 10.)

BÁLINT TIBOR

Zokogjon–e vagy röhögjön a majom?

Egy jó évtizeddel ezelőtt, magányosan kószálva Kolozsvár ódon utcáin, képzeletben bepillantottam városom néhai vendéglőinek, kocsmáinak, kávéházainak világába, és így tűnődtem: Mennyi ember, hányféle arc a zsvaj, a pecsenyefüst és a csörgő poharak mögött: vidámak és szomorúan melázók, kékre borotváltak és szakállasak, előkelők és gyűrött kalapúak; tanárok, kishivatalnokok, színészek, napidíjas szerkesztők, akik hálásak voltak egy jó falatért, egy aranylő szikrákat szóró fröccsért, egy eredeti véleményért, egy meleg pillantásért... Az ő profán templomuk volt ez a sok kis üzlet, csehó, vendéglő, kávéház, ahol a néhány krajcáros illúzió mindig föltáplálta bennük a fogyatkozó hitet. Kellott hát nekik a közösség és a közönség, ahol a figyelő tekintetek fényében néhány percig fölváltva szónokok és bölcselők lehettek a maguk fél bora és kis szódája mellett vagy kávécsészéjük távoli titkokat szétpárolgató illatában: ahol lehettek VALAKIK, akiknek a véleményétől is függ talán a világ további menete...

Az utóbbi időben többször is riasztottak ismerőseim és barátaim a legendás hírvé vendéglő ügyében, amelynek kölcsönvett cégéret családregényem fölé akasztottam. E merész gesztus azt sugallta nekik, hogy most már halálomig szellemi résztulajdonosa vagyok a hajdani *Zokogó majom*nak, és semmiképpen sem hagyhat közömbösen sorsának alakulása. Az első vészír az volt, hogy bontják a vendéglőt. Ezt megakadályozni nálam fontosabb embereknek sem lett volna módjukban a pusztító önkény ama sötét éveiben, ha az emlékező sóvárgás netalán harcba veti őket; így hát nem tehettem mást, csak azt, hogy száraz arccal, könnytelenül elsírtam pár soros jegyzetemben az ábrándvilágnak ezt a kis szigetét, amely végképp tovaúszott az időben...

Őszintén megvallom: nem az épület fájt nekem, hiszen ez jelentéktelen volt, hanem a sorssá vált jelkép porba zuhanása. Volt, aki emiatt közömbösnek ítélte, s azt bizonygatta, hogy egy vállalkozó kedvű és hozzáértő ember életre kelthette volna a majmot, és az egykori törzsvendégek, az újabbakkal együtt, megint körbeülhették volna az asztalokat. Én azonban csak mosolyogtam ezen, mert eszembe jutott Kosztolányinak egy remek novellája, amelyben néhány vendiák, az ötvenéves érettségi találkozó alkalmával elhatározza, hogy elővarázsolja a múltból közös albérleti lakásukat. Mindent elkövetnek hát, még a függönyöket is a közös emlékezés szemeiből horgolják, illatos permetekkel szórják be